

DE BILNAAD VAN DE TEEK

*Voor Sezen, Anna Inez en Emma Zoë
– mijn lieve kinderen*

Kees Moeliker

DE BILNAAD VAN DE TEEK

Beesten door de bril
van een bevlogen bioloog

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Van dezelfde auteur verscheen bij Nieuw Amsterdam:
*De eendenman. Over homoseksuele necrofilie en ander
opmerkelijk diergedrag* (2009)

© Kees Moeliker 2012

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Bureau Beck

Omslagfoto Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Ontwerp binnenwerk Yulia Knol

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten op de afbeeldingen in dit boek te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

NUR 430; 942

ISBN 978 90 468 1384 3

www.nieuwamsterdam.nl

www.moeliker.com

De teek (op de speld, zonder bril) die het omslag siert, is van de soort *Ixodes ricinus* en werd in september 2005 verzameld te Dordrecht door Arie Frans de Jong op de huid van Cas, een hond van het ras schapendoes. Het specimen berust in de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, onder aanwinstnummer 05-094.

Inhoud

- Ten geleide: Een teek heeft geen bilnaad 13
- 1 De bilnaad van de teek (teek *Ixodes ricinus*) 17
 - 2 Albatros in Amsterdam (noordelijke koningsalbatros *Diomedea sanfordi*) 18
 - 3 Achtpotig dubbelmonster (lam *Ovis ammon*) 19
 - 4 Dode duif in zwarte zeep (bronsnekduif *Columba iriditorques*) 20
 - 5 Breskens 25 april 2009, 07.56 uur (gierzwaluw *Apus apus*) 22
 - 6 Terug van weggeweest (kaasjeskruidkoppje *Carcharodus alceae*) 23
 - 7 Hoopgevende poepstrepen (kwak *Nycticorax nycticorax*) 24
 - 8 Meerkoetenleed (meerkoet *Fulica atra*) 26
 - 9 Prikkende stekelvarkens (boomstekelvarken *Erethizon dorsatum*) 28
 - 10 Haringwinden (haring *Clupea harengus*) 29
 - 11 De wrekende narwal (narwal *Monodon monoceros*) 30
 - 12 Rattenstaartlarve (blinde bij *Eristalis tenax*) 31
 - 13 Eenzaam ei (slechtvalk *Falco peregrinus*) 33
 - 14 Waaierende staartkwast (zwartkamdwergspanner *Gymnoscelis rufifasciata*) 34

- 15 Vertederend donsjong (middelste zaagbek *Mergus serrator*) 35
- 16 Gedumpte levend speelgoed (roodwangschildpad *Trachemys scripta elegans*) 37
- 17 Oprukkende exoot (druipzakpijp *Didemnum vexillum*) 38
- 18 Dood en zwaar beschadigd (blauwe morpho *Morpho peleides*) 39
- 19 Blako (bladkoning *Phylloscopus inornatus*) 40
- 20 Verder gezond (steenmarter *Martes foina*) 42
- 21 Iets te gulzig (snoek *Esox lucius*) 43
- 22 Penisbijter (Bobbitworm *Eunice aphroditois*) 44
- 23 Aangesterkt met hondenvoer (stormvogeltje *Hydrobates pelagicus*) 45
- 24 Tranendrinken (oogbij *Lisotrigona cacciae*) 47
- 25 Snippendrek (houtsnip *Scolopax rusticola*) 48
- 26 Geluksvogel (kalkoen *Meleagris gallopavo*) 49
- 27 Darmenkwakje (houtsnip *Scolopax rusticola*) 50
- 28 Harde landing (houtduif *Columba palumbus*) 51
- 29 Kriebelmuggen (zwarte vliegen, Simuliidae) 53
- 30 De neus van Rudolf (rendier *Rangifer tarandus*) 54
- 31 Plukresten uit China (ringmus *Passer montanus*) 56
- 32 De eerste nieuwe vogelsoort van 2010 (kalksteenboszanger *Phylloscopus calciatilis*) 57
- 33 Zygodactiel (toekan *Ramphastos* sp.) 59
- 34 Winterslachtoffer (ijsvogel *Alcedo atthis*) 60
- 35 Koninklijk platje (schaamluis *Pthirus pubis*) 61
- 36 Oer-Hollandse ondersoort (noordse woelmuis *Microtus oeconomus arenicola*) 62
- 37 Foutgebekt (merel *Turdus merula*) 64
- 38 Rasoportunist (huiskraai *Corvus splendens*) 65
- 39 Whiskas® (reuzenpad *Rhinella marina*) 66
- 40 Goed bewaard (witkopeend *Oxyura leucocephala*) 68
- 41 Oma was zwanger (ree *Capreolus capreolus*) 69
- 42 Cultuurhistorie (kievit *Vanellus vanellus*) 70
- 43 Onthoofd (kanarie *Serinus canaria*) 72
- 44 Watervampier (bloedzuiger *Hirudo medicinalis*) 73
- 45 Paasei rover (ekster *Pica pica*) 74
- 46 Amfibieënnecrofilie (bruine kikker *Rana temporaria*) 76
- 47 Otto (ooievaar *Ciconia ciconia*) 77
- 48 Madentherapie (groene vleesvlieg *Lucilia sericata*) 79
- 49 Onsmakelijk (boomkikker *Hyla rufitella*) 80
- 50 Vossenstreek (grote grijze snip *Limnodromus scolopaceus*) 81
- 51 Graflibellen (heidelibel *Sympetrum* sp.) 83
- 52 Wees niet bang (krokodil *Crocodylus* sp.) 84
- 53 Weer laten vliegen (miervogel *Grallaria fenwickorum*) 85
- 54 Verlos ze uit hun lijden (bruine pelikaan *Pelecanus occidentalis*) 87
- 55 Parademus (huismus *Passer domesticus*) 88
- 56 wк-duif (gespikkelde duif *Columba guinea phaeonotus*) 90
- 57 Dakekster (scholekster *Haematopus ostralegus*) 91
- 58 Wat zeldzaam is, moet zeldzaam blijven (hondenvlieg *Thyreophora cynophila*) 92
- 59 Nieuw voor Nederland (kiezelsprinkhaan *Sphingonotus caeruleus*) 93
- 60 Puinvorser (muisspin *Nemesia bristowei*) 95
- 61 McFlurry-egel (egel *Erinaceus europaeus*) 96
- 62 Opgegeten (saola *Pseudoryx nghetinhensis*) 98
- 63 Bomenbijter (pterosauriër *Ludodactylus sibiricus*) 99
- 64 Zwemborstel (waterspitsmuis *Neomys fodiens*) 100
- 65 Het oog van Coba (nijlpaard *Hippopotamus amphibius*) 101

- 66 Hap, slik (kortstaartspitsmuis *Blarina brevicauda*) 102
- 67 Bolle kop (Hoekmans stompsnuitdolfijn *Platalearostrum hoekmani*) 104
- 68 Pokkevogel (pestvogel *Bombycilla garrulus*) 105
- 69 Dominomus 2005-2010 (huismus *Passer domesticus*) 106
- 70 Dertigduizend metingen (fluithaas *Prolagus* sp.) 107
- 71 De Nederlandse Biodiversiteit (kransdiertje *Symbion pandora*) 109
- 72 Fossiele drol (grottenhyena *Crocota crocuta spelaea*) 111
- 73 Dood uit de lucht gevallen? (epauletspreeuw *Agelaius phoeniceus*) 112
- 74 Mossadgier (vale gier *Gyps fulvus*) 113
- 75 Tuinvogel (halsbandparkiet *Psittacula krameri*) 115
- 76 Ginger (roodstaartbuizerd *Buteo jamaicensis*) 116
- 77 Ernstig bedreigd (Boanovliegenvanger *Monarcha boanensis*) 117
- 78 Tortelduiven (zomertortel *Streptopelia turtur*) 119
- 79 Stola (steenmarter *Martes foina*) 120
- 80 Inheemse exoot (rode eekhoorn *Sciurus vulgaris*) 121
- 81 Mafkees (nijlgans *Alopochen aegyptiacus*) 122
- 82 Koninklijk preparaat (otter *Lutra lutra*) 123
- 83 Online natuurgenet (oehoe *Bubo bubo*) 124
- 84 De pionier is niet meer (wolf *Canis lupus*) 126
- 85 Raamslachtoffer (Engelse kwikstaart *Motacilla flavissima*) 127
- 86 Drie lelijke schrammen (buizerd *Buteo buteo*) 129
- 87 Paargreep (goudvis *Carassius auratus auratus*) 131
- 88 LR-GKOZ (scholekster *Haematopus ostralegus*) 132
- 89 Kampioen herrie maken (vijverdwergduikertje *Micronecta scholtzi*) 134
- 90 Nooit zelf plukken (wilde eend *Anas platyrhynchos*) 135
- 91 Neushoornhoorn (Javaanse neushoorn *Rhinoceros sondaicus*) 137
- 92 Patatmeeuw (zilvermeeuw *Larus argentatus*) 138
- 93 Exoot in Zeeland (atlasvlinder *Attacus atlas*) 140
- 94 Vinvisoog (gewone vinvis *Balaenoptera physalus*) 141
- 95 Op de fles (prachtkever *Julodimorpha bakewelli*) 143
- 96 Smokkelwaar (kolibries, Trochilidae) 144
- 97 Traumameeuw (kokmeeuw *Chroicocephalus ridibundus*) 145
- 98 Bevederde poten (ruigpootbuizerd *Buteo lagopus*) 147
- 99 Boem! (potvis *Physeter macrocephalus*) 149
- 100 Stadionuil (kerkuil *Tyto alba*) 150
- 101 Popcornmeeuw (ringsnavelmeeuw *Larus delawarensis*) 151
- 102 Kerstmuis (huismus *Mus musculus*) 153
- 103 Vuurpijlmuis (kleurmuis *Mus musculus*) 154
- 104 Verstekeling (witvoetmuis *Peromyscus leucopus*) 155
- 105 Connie (huismus *Passer domesticus*) 157
- 106 Tweede Kamermuis (huismus *Mus musculus*) 159
- 107 Niet-explosief (ichthyosaurus *Leptoneustes tenuirostris*) 161
- 108 Meubelluis (schaamluis *Pthirus pubis*) 162
- 109 Waterwild (bastaardgans *Chen canagica x Chen rossii*) 164
- 110 Meeuwenbraaksel (kleine mantelmeeuw *Larus fuscus*) 165
- 111 Paringsorganenmuseum (Tasmaanse hooiwagen *Mestonia acris*) 167
- 112 Een uniek geval van necrofilie (wilde eend *Anas platyrhynchos*) 169

113 Een koe met haar tweelingzus (rund *Bos taurus*) 170

114 Niet kieskeurig (kalkoen *Gallopavo meleagris*) 172

115 kos groen (aalscholver *Phalacrocorax carbo*) 174

Dankwoord 177

Bronnen 180

Register 198

Improbable is, simply: what you don't expect.

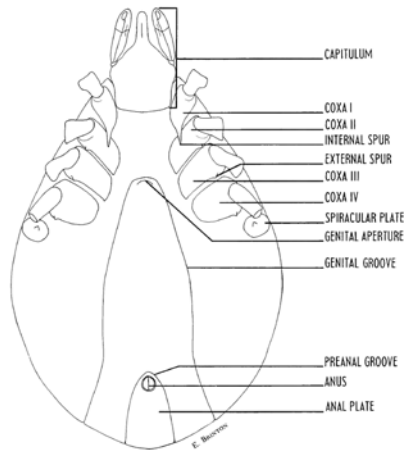
Marc Abrahams

*This is Improbable: Cheese String Theory,
Magnetic Chickens, and Other WTF Research*
(Oneworld Publications, Oxford, 2012)

Ten geleide EEN TEEK HEEFT GEEN BILNAAD

De bilnaad is volgens Van Dale (*Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, twaalfde herziene druk, 1992) de ‘ruimte tussen de anus en de geslachtsdelen’. Ik vind die definitie te beperkt, want de bilnaad scheidt immers de linker en de rechter grote bilspier en loopt van de onderkant van het heiligbeen naar beneden en omvat inderdaad het *perineum*, zoals Van Dale vermeldt. Fijnslijpers maken zelfs onderscheid tussen bilnaad en bilspleet, maar dat gaat me te ver. Feit is wel dat het een karakteristiek onderdeel is van de menselijke anatomie. Een teek heeft geen bilnaad. Nee, een teek heeft een ‘anale groeve’. Dat is iets heel anders. Dit boek zou dus eigenlijk ‘De anale groeve van de teek’ moeten heten, maar zo’n titel zou niet verkopen. Vandaar ‘De bilnaad van de teek’, en zie: u heeft het boek in handen, misschien zelfs aangeschaft!

De anale groeve van een teek is een verdiepte lijnstructuur in de omgeving van de anus (Figuur 1). De vorm en positie zijn van belang bij het onderscheid tussen de hoofdgroepen van tekensoorten. Zien tekenvorsers ‘een duidelijk zichtbare anale groeve die tot vóór de anus loopt’ (een pre-anale groeve) dan hebben ze een teek van het geslacht *Ixodes* onder de microscoop. Vertoont de teek ‘geen of een onduidelijke anale groeve die hoe dan ook altijd achter de anus blijft’ dan is er sprake van een teek van het geslacht *Haemaphysalis*. Enzovoort. Om mij een beetje in te leven in tekenland, heb

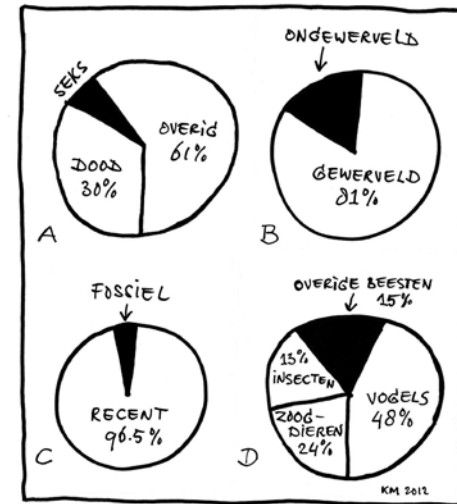
Figuur 1 De externe anatomie van de buikzijde van een vrouwelijke teek van het geslacht *Ixodes*, met de positie van de geslachtsopening (genital aperture), de anus en de pre-anale groeve (preanal groove). De poten zijn niet getekend. (uit Brinton & Beck, 1963)

ik een paar potjes teken bekeken en ik verzeker u: er ging een wereld voor me open.

Ter geruststelling kan ik melden dat *De bilnaad van de teek* niet uitsluitend over teken gaat. Dit boek bundelt 115 columns over bijna evenzoveel diersoorten die eerder onder de rubriektitel 'Beest van de Week' verschenen in *NRC Weekblad* en – nadat die weekendbijlage stopte – tweewekelijks een plaats kreeg als 'Beest' in *NRC Handelsblad*.^{*} Voor dit

^{*} De beesten 1-81 stonden bijna wekelijks van 11 april 2009 tot 5 maart 2011 in *NRC Weekblad*. De nummers 81-114 verschenen tweewekelijks tussen 23 maart 2011 en 19 juni 2012 op de Achterpagina van *NRC Handelsblad*. Beest 115 is een bonus die als losse publicatie op 12 februari 2009 op de Achterpagina stond.

boek heb ik de stukjes grotendeels intact gelaten, met uitzondering van tijdsaanduidingen zoals 'gisteren' of 'vorige week' die in de krant gangbaar zijn, maar niet gepast zijn in een publicatie die langer meegaat dan een week of een dag. Verder heb ik sommige stukjes voorzien van een update. Ze zijn chronologisch geplaatst op oorspronkelijke publicatiedatum en doorgenummerd van 1 tot 115, simpelweg omdat ik geen enkele consistente thematiek in het geheel heb kunnen ontdekken die de een of andere indeling rechtvaardigt. Of het moet de driedeling 'dood' (30%), 'seks' (9%) en 'overig' (61%) zijn. Een indeling naar het al dan niet hebben van een ruggengraat komt op een verdeling 81% gewerveld, 19% ongewerveld, en versteend of niet op de scheve verhouding

Figuur 2 De inhoud van dit boek in een oogopslag: (A) thematisch, (B) anatomisch, (C) naar geologische ouderdom en (D) diersystematisch (n = 115). De 15% 'overige beesten' bij D is opgebouwd uit 5% amfibieën/reptielen, 3% vissen, 3% spinachtigen en 4% nog vagere diergroepen. (Kees Moeliker)

3,5% fossiel, 96,5% recent. Een indeling op diersystematiek had gekund. Vogels hebben met 55 stukjes (48%) de overhand, gevolgd door zoogdieren (24%) en insecten (13%). Amfibieën en reptielen zijn goed voor 7 stukjes (5%), vissen voor 3 (3%) en spinachtigen (waaronder de teek) ook voor 3 (3%). Nog vagere diergroepen als wormen, zakpijpen en kransdiertjes sluiten de rij met 4% van de stukjes. De vogels zijn mooi verdeeld over de breedte van de klasse Aves, maar met relatief veel aandacht voor mussen (4), meeuwen (4) en eenden (3). Van de 28 zoogdierstukjes gaan er maar liefst 7 over muizen. Deze statistieken (met grove afrondingen) zijn samengevat in Figuur 2.

De beesten die ik bespreek en de informatie die ik daarbij met u deel, zijn het resultaat van persoonlijke keuzes. Het zijn beesten gezien door mijn bril met bijzondere aandacht voor het nieuwe, het afwijkende, het opmerkelijke, het onwaarschijnlijke en het onverwachte. Hoewel de dieren centraal staan, heb ik geprobeerd ook mensen die dieren vaak met bewonderenswaardige passie bestuderen een plaats te geven in dit boek. Zonder die volhoudende vorsers en vele andere inspiratiebronnen had ik *De bilnaad van de teek* niet kunnen schrijven.

1 DE BILNAAD VAN DE TEEK

teek (*Ixodes ricinus*)

De Week van de Teek is gelukkig achter de rug. Kunnen we deze spinachtige beestjes weer positief benaderen. Ik moet toegeven, het is opletten geblazen met teken want bijna 20 procent van de algemeenste mensbijtende soort *Ixodes ricinus*, vaak schapenteek genoemd, is besmet met de *Borrelia*-bacterie – de veroorzaker van de ellendige ziekte van Lyme. Blijven er hier in Nederland toch nog zeker dertien soorten over die we nooit met de tekentang van onze vochtige, warme en dunhuidige lichaamsdelen hoeven te verwijderen. Ze hebben andere specifieke gastheren (vogels, zoogdieren en reptielen) die ze voor de bloedmaaltijd bezoeken.

De hersenen van de teek, niet meer dan tien versmolten zenuwknopen, liggen in een kring rond de slokdarm direct

Buikzijde van een volwassen vrouwelijke teek (*Rhipicephalus* sp.), zonder poten, maar met een duidelijke anale groeve. (E. Brinton)

boven de geslachtsopening die zich midden op de buik bevindt. De anus zit daar waar we hem verwachten: in het achterste. Mocht u zich in de teken willen verdiepen (er valt nog veel te ontdekken), zoek dan diep tussen de tenen van spitsmuizen, rond de ogen van vogels of in de oksels van hagedissen. Let voor het onderscheid vooral op de loop van de anale groeve, de bilnaad van de teek.

11 april 2009

2 ALBATROS IN AMSTERDAM

noordelijke koningsalbatros (*Diomedea sanfordi*)

Bijna dertig jaar lag snavel MC6-1163 gelabeld als ‘grote meeuw’ in de collectie van de Dienst Monumenten & Archeologie van Amsterdam. Hij was gevonden bij graafwerkzaamheden voor de metro, schuin tegenover het Centraal Station. Toen zeevogelkenners Mardik Leopold en Edward Soldaat de bovensnavel onder ogen kregen, was het meteen duidelijk dat het om een albatros ging – vermoedelijk de noordelijke koningsalbatros (*Diomedea sanfordi*).

Hoewel de zee en het witte verenkleed ze bindt, is er een wezenlijk verschil tussen albatrossen en meeuwen. Om even bij de snavel te blijven: die van de albatros is langer, diep gegroefd en heeft aan weerszijden langwerpige neusbuizen, waardoor een overmaat aan zout wordt uitgescheiden en waarmee ze uitstekend kunnen ruiken. Meeuwensnavels zijn niet zo geavanceerd.

De Amsterdamse albatros is – afgezien van de fossiele resten van vier soorten uit Noord-Brabant – de eerste vondst voor Nederland. Toch bereikte de zeevogel van de zuidelijke oceanen de hoofdstad waarschijnlijk niet op eigen kracht. De snavel werd namelijk in een oude havenbodem van het

De ‘Amsterdamse’ albatrossnavel die voor meeuwensnavel werd aangezien. (Wiard Krook)

IJ gevonden, precies daar waar ooit VOC-schepen afmeerden en tot 1876 schepen van de vroege stoomvaart aanlegden. Meegenomen uit een zuidelijke oceaan en overboord gekieperd dus.

18 april 2009

3 ACHTPOTIG DUBBELMONSTER lam (*Ovis ammon*)

In de derde of vierde week na de bevruchting moet het zijn misgegaan met de eeneiige tweeling. De twee lammetjes -in-aanleg kwamen aan elkaar vast te zitten en zijn vanaf de bovenkant van hun koppen tot de navel vergroeid. Medio april 2009 kwamen de zusjes dood ter wereld in polder De Esch langs de dijk van de Nieuwe Maas. Het dubbelmonster – een ‘asymmetrische cephalopagus’ in vaktermen – telt één samengestelde kop, twee onderlichamen, acht poten en twee staarten. De asymmetrie zit hem in de kop die slechts één